

Prihvaćeno: 28. lipnja 2019.

dr.sc. Zrinka Vukojević, poslijedoktorand

Učiteljski fakultet Sveučilište u Zagrebu

zrinka.rogulj@ufzg.hr

Jasminka Viher, mag.prim.educ.

OŠ Kajzerica, Zagreb

jasminka.viher@skole.hr

METODIČKI PRISTUP EKTRANIZACIJI KNJIŽEVNOGA DJELA U PRIMARNOM OBRAZOVANJU

Sažetak: U četvrtom se razredu osnovne škole učenici prvi put susreću s nastavnom temom *Usporedba filma s književnim djelom*. Pri obradi teme moraju zamijetiti sličnosti i razlike između književnog djela i njegove filmske ekranizacije. U ovom smo radu željeli istražiti na koji način učitelji obrađuju navedenu nastavnu temu. Planira li učitelj filmološki ili književni pristup, odnosno pristupa li navedenoj obradi teme kao mediju ili kao književnom tekstu. Istraživanje je provedeno na uzorku od $N=457$ učitelja razredne nastave županije Grada Zagreba. Dobiveni rezultati ukazuju na zaključak kako učitelji većinom ne pristupaju nastavnoj temi *Usporedba filma s književnim djelom* filmološki, bez obzira na radni staž, razred u kojem predaju i poznavanje filmskih izražajnih sredstava.

Ključne riječi: film, filmski pristup, književni tekst, usporedba

UVOD

Suvremeno je društvo u svakodnevnoj interakciji s medijima i zbog toga je potrebna medijska pismenost koju shvaćamo kao mogućnost pristupa medijima, njihova upoznavanja, analiziranja, kritičkog vrednovanja i sposobnost stvaranja medijskog sadržaja (Aufderheide, 1993). Ljudi kroz medije zadovoljavaju specifične potrebe u koje ubrajamo: informiranje, uživanje u umjetnosti, razvijanje socijalnih odnosa, potvrđivanje osobnog identiteta, zabavu, bijeg od zbilje i slično (Mikić, 2010). Mediji imaju važnu ulogu u životu djece i mladih, a škola je ključna institucija za posredovanje znanja i vještina osnovne medijske pismenosti, koja djecu može naučiti kritičkom pristupu medijima i pomaže im razvijati vlastitu viziju samoga sebe (Erjavec i Zgrabljic, 2000: 90). Stoga je potrebno djecu naučiti razumjeti i prihvaćati medijske sadržaje te ih naučiti selektivno koristiti medije, a da bi bili uspješni u tome, potrebno ih je medijski opismeniti. *Medijska pismenost uči razumjevanju specifičnih simboličnih jezika pojedinih medija* (Zgrabljic Rotar, 2005: 2), a ti jezici kombiniraju glazbu i umjetnost, jezik i geste, retoriku i boju, preferirajući simultanost vizualnih i auditivnih slika (Carpenter, 1991). Među medijskim pedagozima ne postoji izričita suglasnost o pozitivnom i negativnom utjecaju medija na

djecu i mlade. Neki znanstvenici (Košir, 2000; McMane, 2000) ističu pozitivan utjecaj medija ukoliko se na temelju njihovih pozitivnih osobina strukturira nastava i obrazovanje. Spoznavanje i učenje o medijima i medijskoj kulturi marginalno se pojavljuje u okviru sadržaja nastavnog predmeta Hrvatski jezik. Prema Nastavnom planu i programu zadaća je medijske kulture osposobiti učenike za komunikaciju s medijima, za vrednovanje filmskih ostvarenja i za primanje (repciju) filma. Nastavno područje medijske kulture u primarnom obrazovanju većinom obuhvaća razvoj medijske pismenosti iz područja filmske i kazališne umjetnosti. *Budući da je filmska umjetnost prisutnija u životu običnoga čovjeka od svih drugih umjetnosti, očito je školovanje za film masama bar toliko nužno koliko i školovanje za književnu, likovnu, glazbenu i drugu umjetnost* (Težak, 2002: 14). Film kao umjetnost kombinira raznolike medijske osobine (književne, likovne i glazbene), ali je ipak najrodniji književnosti. Naime, likovna se umjetnost bavi statičnom, a ne pokretnom slikom dok glazba kao jedno od filmskih izražajnih sredstava može i ne mora biti u filmu (Đorđić, 2016.). Pitanje filmske priče predstavlja usku poveznicu između književne i filmske umjetnosti. Kada je u pitanju njihovo uspoređivanje, jasno je da između njih postoje dodirne točke na temelju kojih bi se mogla raditi usporedba. Međutim, obje umjetnosti mogu se samostalno interpretirati. U predstavljanju svoga sadržaja koriste različita izražajna sredstva i tehnike, ali u konačnici obje imaju autora koji priča priču-pisca koji će riječima oživjeti sliku i redatelja koji će iskoristiti govor slike koja treba biti rječita i bez riječi (Pliško Horvat, 2012). U četvrtom se razredu osnovne škole učenici prvi put susreću s nastavnom temom Usporedba filma s književnim djelom. Prema Nastavnom planu i programu moraju zamijetiti sličnosti i razlike između filma i književnoga predloška prema kojem je film snimljen. Stoga smo ovim istraživanjem htjeli ispitati koji metodički pristup učitelji primarnog obrazovanja koriste pri obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom.

TEORIJSKI OKVIR

U hrvatskoj se odgojno-obrazovnoj praksi film najčešće koristi kao nastavni sadržaj. Prema Nastavnom planu i programu u nižim razredima osnovne škole ciljevi su obrade filma kao samostalnog umjetničkog djela osposobiti učenike za gledanje, primanje (repciju) i interpretaciju filmskog djela, usvojiti osnovno filmsko pojmovlje, razviti sposobnost praćenja i vrednovanja na primjereno odabranim filmovima. Svaki je film poseban i drugačiji i zbog toga treba promatrati i filmska izražajna sredstva. U nižim se razredima osnovne škole učenici susreću s: filmskom pričom, bojom, zvukom, glumom, kostimografijom, scenografijom i kadrom (Mikić, 2001). Filmovi najčešće nastaju na temelju književnih djela pa tada govorimo o filmskoj ekranizaciji. Filmska je ekranizacija ili filmska interpretacija književnog djela ili samostalna redateljeva kreacija kojem je književni predložak poslužio za stvaranje filma (Burenina-Petrova, 2012). *Filmovi koji počivaju na poticajima iz književnih djela nose u sebi dodatni izazov kompariranja s predlošcima. Dakle, odnos književnosti i filma nije odnos isključivosti nego odnos uključivosti.(...) gledanje filmske adaptacije treba potaknuti na dopunjavanje praznih mjesta čitanjem predloška*

(Uvanović, 2008: 59). Nije bitno da ekranizacija bude vjerna, već da film originalnoj priči daje novu dimenziju. Filmsko i književno djelo ne treba uspoređivati *po infantilnom kriteriju vjernosti nego prema mjerilu transfera kreativne energije* (Uvanović, 2008: 403). S obzirom da film uživa veliku popularnost kod djece i mladih, treba inzistirati na usporednoj analizi književnih djela i njihovih filmskih ekranizacija (Biškić, 2015). Pomoću filmskih ekranizacija učenici mogu dublje proniknuti u književno djelo te komparativnom analizom utvrditi sličnosti i razlike između književnog predloška i filmske ekranizacije. Na istom primjeru mogu spoznati kako se književno djelo i njegova filmska ekranizacija mogu koristiti različitim izražajnim sredstvima te da djelo jedne umjetnosti može obogatiti doživljaj druge umjetnosti (Đorđić, 2016). Istovremeno se razvijaju analitičke i raspravljačke vještine učenika te njihovo kritičko mišljenje. Nastava se filma provodi unutar programa nastavnog predmeta Hrvatski jezik, područje medijska kultura. U svakom nastavnom području, pa i u nastavi filma, postoje metodički pristupi kojima se dolazi do filmskih spoznaja. Sa stajališta filmskog medija Težak (2002) pridaje važnost filmološkim pristupima.

Pri obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom koristimo se filmsko-književnim pristupom koji povezuje dva medija, odnosno dvije umjetnosti: filmsku i književnu. U spoznavanju se navedene nastavne jedinice koristimo komparativnom analizom književnog predloška i istoimenog filma. Uspoređivanjem tih dviju umjetnosti želimo da učenici: uoče razliku između filmskih i književnih izražajnih sredstava, uoče osobine likova na temelju postupaka te zamijete glumu kao važnu sastavnicu interpretacije lika u filmu, uoče sličnosti i razlike u slijedu događaja u filmu i u knjizi, zamijete sličnosti i razlike u dijelovima fabule u književnom djelu i u filmu, razlikuju prikaz likova, događaja, mjesta i vremena radnje u knjizi i na filmu, opišu vlastiti doživljaj i sadržaj filmskog i književnog djela te prepoznaju osnovne estetske i etičke vrijednosti u filmskom ostvarenju. Također, potrebno je razvijati sposobnost mišljenja, jezičnog izražavanja i stvaranja potaknutoga filmskim medijem. Kada je riječ o strukturi nastavnog sata koji se temelji na ekranizaciji književnog djela, nezaobilazna je preporuka da se film gleda u cijelosti i bez prekidanja. Nakon prvog cjelovitog gledanja filma ponavljaju se određeni filmski zapisi kako bi se ispitale pojedine činjenice u analizi i interpretaciji djela. Kratkometražni je film sadržajno zaokružen i dovoljno kratak te se njegovo gledanje može organizirati u okviru jednog školskog sata (Using films in schools: a practical guide, 2010).

Filmsko iskustvo učenika ne bi se trebalo svoditi isključivo na uživanje u filmu za vrijeme trajanja filmske projekcije, već bi iskustvo uživanja u filmski svijet trebao početi nakon objavne špice (Biškić, 2015). Učenike treba odgajati i obrazovati za aktivno procesuiranje slika koje vide na ekranu te da se analiza filma, koji je nastao prema književnom predlošku, ne svodi samo na filmsku priču, već se analiza treba provoditi iz perspektive filmskih izražajnih sredstava (Biškić, 2015). Istraživanja su pokazala da je u osnovnoškolskoj dobi kod učenika izrazito intenzivan doživljaj filma i djeca se na filmove privikavaju već u prvom i drugom razredu osnovne škole. Od trećeg i četvrtog razreda osnovne škole sposobni su shvatiti sve složenije filmove, odnosno one filmove u kojima će biti osjetljivi za estetske, etičke

i idejne vrijednosti same priče (Težak , 1990). Za uspješnu je metodičku obradu nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom potrebno učiteljevo poznavanje filmske terminologije i u praktičnom i u teorijskom smislu da bi se na kvalitetan način moglo pristupiti analizi filma nastalog prema književnom predlošku. U hrvatskoj odgojno-obrazovnoj praksi nisu provedena istraživanja o metodičkom pristupu učitelja filmu koji je nastao prema književnom predlošku. Stoga smo u ovom radu željeli vidjeti na koji način učitelji pristupaju nastavnoj temi Usporedba filma prema književnom djelu. Posvećuju li pažnju filmskim izražajnim sredstvima filma koji je nastao na književnom predlošku ili im je književni predložak primarno polazište u usporedbi.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovog istraživanja provjeriti na koji način učitelji obrađuju nastavnu temu Usporedba filma s književnim djelom. Planira li učitelj filmološki ili književni pristup, odnosno pristupa li navedenoj obradi teme kao mediju ili kao književnom tekstu. Iz općeg su cilja istraživanja formulirani navedeni problemi i postavljene hipoteze.

1. Kojim metodičkim pristupom učitelji obrađuju nastavnu temu Usporedba filma s književnim djelom?
2. Postoji li značajna razlika u učestalosti primjene filmološkog pristupa pri obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom između učitelja s obzirom na: a) radni staž i b) razred u kojem rade?

H1.1 Učitelji koji poznaju filmska izražajna sredstva, učenike češće pripremaju za gledanje filma filmološkim pristupom.

H1.2 Učitelji koji ne poznaju filmska izražajna sredstva, učenike češće pripremaju za gledanje filma književnim pristupom.

H1.3 Učitelji koji filmu pristupaju filmološki, kratkometražni film reproduciraju najmanje dva puta tijekom nastavnog sata.

H1.4 Većina učitelja koji filmu pristupa filmološki, nakon reprodukcije dugometražnog filma nanovo reproducira scene i kadrove u kojima su vidljiva filmska izražajna sredstva.

H2 Nema značajne razlike u učestalosti primjene filmološkog pristupa pri obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom između učitelja s obzirom na: a) radni staž i b) razred u kojem rade.

INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Za potrebe ovog istraživanja sastavljen je upitnik koji se sastoji od dva dijela. Prvim su dijelom upitnika prikupljeni demografski podatci o ispitanicima: spol, dob, godine radnoga staža, razina obrazovanja te radno mjesto. U drugom su se dijelu, u formi anketnih pitanja, učitelji izjašnjavali o praktičnoj obradi filma nastalog prema

književnom predlošku. U upitniku prevladavaju kvalitativne, uredbene (ordinarne) ljestvice i nominalne, dihotomne ljestvice (da/ne). Čestina je predstavljena Likertovom skalom s pet stupnjeva: 1= nikad, 2= rijetko, 3= povremeno, 4= često i 5= uvijek. Tri su pitanja u upitniku iskorištena za ocjenu poznavanja filmskih izražajnih sredstava pri čemu je dobivena Likertova skala rezultata: 1= sve nabraja pogrešno, 2= navodi do dva točna, 3= navodi do četiri točna, 4= miješa filmska i književna izražajna sredstva i 5= u potpunosti navodi. Prilikom ispunjavanja upitnika ispitanici nisu postavljali dodatna pitanja ili tražili pojašnjenja što znači kako su im ona bila razumljiva i prihvatljiva.

POSTUPAK PRIKUPLJANJA PODATAKA I ISPITANICI

Istraživanje je provedeno anketiranjem, od ožujka do svibnja 2018. godine, tijekom Županijskog stručnog vijeća (u nastavku: ŽSV) učitelja razredne nastave Grada Zagreba. Istraživanje je bilo dobrovoljno i anonimno, a sudjelovalo je N=457 ispitanika. Uzorkom su većinom obuhvaćene ispitanice (95%), a prema stručnoj spremi više su zastupljeni ispitanici s visokom stručnom spremom (73,3%), dok je onih s višom stručnom spremom (26,7%). Učitelji su prema radnome stažu razvrstani u tri kategorije: od 0 do 10 godina radnog staža (38,5 %), od 11 do 20 godina radnog staža (24,0 %) te od 20 i više godina radnog staža (37,5 %). Po godinama je života medijan bio na 41. godini, s prvim kvartilom koji je obuhvaćao učitelje s više od 50 godina života. Od N=457 ispitanika obuhvaćenih ovim istraživanjem, N=455 ispitanika je odgovorilo na pitanje o stažu i razredu: 30,1 % radi u prvom razredu, 29,7 % u drugom razredu, 24,4 % u trećem razredu i 15,8 % u četvrtom razredu. U nastavi je radilo 71,9% ispitanika, od čega 2,4% u kombiniranim razredima dok je u poruženom boravku (u nastavku: PB) radilo 25,7% ispitanika.

METODE OBRADE PODATAKA

Obrada je rezultata istraživanja provedena standardnim statističkim testovima primjerenim konkretnim mjernim ljestvicama: kvantitativnim i kvalitativnim, koristeći statistički alat SPSS v25. Pri statističkoj su obradi podataka korištene statističke mjere: Hi-kvadrat test kao osnovna mjera te mjere usmjerenosti (directional-measures) i simetričnosti (symmetricmeasures) za potvrdu konzistentnosti rezultata Hi-kvadrat testova. Pearsonov Hi-kvadrat ponekad nismo mogli koristiti budući da je velik broj podataka imao apsolutne frekvencije manje od 5 pa su umjesto njega korišteni omjer vjerojatnosti (Likelihood Ratio) i linearno-s-linearnim pridruživanjem (Linear-by-Linear Association). Pored ovog, temeljnog rezultata za kontinuirane varijable radni staž i razred u kojem predaje, korištene su i mjere primjerene rednim i intervalnim tipovima varijabli kao potvrda konzistentnosti rezultata. Gamma kao simetrična mjera pridruživanja (asocijacije, veze) rednih (ordinalnih) varijabli čiji se iznos kreće od -1 do 1. Iznosi bliski jedinici predstavljaju jako pridruživanje (pozitivno ili negativno, poput korelacije) dok iznosi oko ničice pokazuju zanema-

rivo malo pridruživanje. Za Somersov d vrijedi isto kao i za Gammu, Somersova mjera d predstavlja ekstenziju Gamme budući da uključuje parove koji nisu vezani na nezavisnu varijablu. Kendall'stau-b je neparametarska mjera korelacije za redne varijable koja uzima u obzir veze među varijablama, analogno koeficijentu korelacije. Kendall'stau-c ima značenje slično prethodno navedenima s razlikom što ignorira veze među varijablama (kao da su nezavisne). Spearmanova korelacija se koristi za redne varijable i u potpunosti je slična Pearsonovoj korelaciji za kontinuirane varijable. Za razliku od Pearsonove koja pretpostavlja normalnu razdiobu i linearnu ovisnost, Spearmanova je neparametarska mjera ranga korelacije, prati kako se odnos među varijablama može opisati kroz monotonu funkciju. Somersov d prikazuje se u posebnoj tablici. Pri tumačenju rezultata komentiramo da su rezultati svih pet statističkih mjera konzistentni.

REZULTATI I RASPRAVA

Hipoteza H1.1 Učitelji koji poznaju filmska izražajna sredstva, češće pripremaju učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava.

Pri ispitivanju je ove hipoteze izdvojena skupina koja je u anketnim pitanjima pokazala kako poznaje sva filmska izražajna sredstva ($N_1 = 26$) dok je preostali dio skupine ($N_0 = 430$) na upite o poznavanju filmskih izražajnih sredstava ocijenjen jednom od ocjena: *miješa filmska i književna izražajna sredstva, navodi do četiri točna, navodi do dva točna ili sve nabraja pogrešno*. Unutar ove dvije skupine promatralo se pripremaju li učitelji učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava.

Na oba pitanja nije odgovorio samo jedan ispitanik čime se uzorak smanjuje na $N = 456$ valjanih odgovora (99,8 % od izvornog uzorka). Tablica kontingencije između varijabli *Točno navodi sva filmska izražajna sredstva* i *Priprema učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava* (Tablica 1) pokazuje kako samo $N=26$ ispitanika u potpunosti poznaje sva filmska izražajna sredstva (5,7 % uzorka) i od njih $N=26$ samo $N=5$ (19,2 %) priprema učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava, što nije očekivani odgovor za ovu podskupinu. U uzorku valjanih odgovora $N=430$ ispitanika ne poznaje u potpunosti sva filmska izražajna sredstva i njih $N=297$ (69,1 %) ne priprema učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava, što je očekivani odgovor za ovu podskupinu.

Tablica 1. Usporedba prakse pripremanja učenika za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava između učitelja koji u potpunosti poznaju filmska izražajna sredstva i onih koji ih ne poznaju u potpunosti

Tablica kontingencija		Točno navodi sva filmska izražajna sredstva		Ukupno
		ne	da	
Priprema učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava	ne	297	21	318
	da	133	5	138
Ukupno		430	26	456

Usporedba distribucija u praksi učitelja da pripremaju učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava između onih koji u potpunosti poznaju filmska izražajna sredstva i onih koji ne poznaju, ispitana je Pearsonovim Hi-kvadrat testom ($\chi^2 = 1,590$, $df = 1$, $p = 0,207 > 0,05$), pri čemu u uzorku nema apsolutnih frekvencija manjih od 5. Rezultat u Tablici 1. provjeren je Yatesovom korekcijom ($\chi^2 = 1,084$, $df = 1$, $p = 0,298 > 0,05$) te Fisherovim egzaktnim testom za tablice 2x2 kod kojeg su dvostrana značajnost $p = 0,273 > 0,05$, odnosno jednostrana značajnost $p = 0,148 > 0,05$. U svim slučajevima dobivamo konzistentan rezultat da se distribucije statistički značajno ne razlikuju.

Ovi su rezultati još jednom provjereni serijom statističkih testova usmjerenosti i simetrije (zamjenjuju koeficijente korelacije kod dihotomnih nominalnih vrijednosti varijabli) pri čemu su dobiveni rezultati: Goodman-Kruskaltau ($\tau = 0,003$, $p = 0,208 > 0,05$), Phi ($\varphi = -0,059$, $p = 0,207 > 0,05$), Cramerov V ($V = 0,059$, $p = 0,207 > 0,05$), koeficijent kontingencije ($0,059$, $p = 0,208 > 0,05$) te Spearmanov koeficijent korelacije ($\rho = -0,059$, $p = 0,208 > 0,05$). Svi su rezultati konzistentni u značajnosti da se razdiobe u 2x2 tablici; po poznavanju filmskih izražajnih sredstava i pripremanju učenika za gledanje filma nastalog prema književnom predlošku zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava statistički bitno ne razlikuju.

Hipoteza 1.1 kojom je pretpostavljeno da oni učitelji koji poznaju filmska izražajna sredstva češće pripremaju učenike za gledanje filma filmološkim pristupom, se odbacuje. Dobiveni rezultati ukazuju na zaključak kako učitelji većinom ne pripremaju učenike za gledanje filma filmološkim pristupom bez obzira poznaju li filmska izražajna sredstva ili ne poznaju. U tom kontekstu učiteljima koji poznaju filmska izražajna sredstva, valja osvijestiti važnost svrhovite primjene istih pri obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom.

Hipoteza H1.2 Učitelji koji ne poznaju filmska izražajna sredstva, učenike češće pripremaju za gledanje filma književnim pristupom.

U uzorku od $N = 456$ ispitanika izdvojeni su oni koji su na pitanje o poznavanju filmskih izražajnih sredstava sva filmska izražajna sredstva nabrojali pogrešno. Od $N = 102$ ispitanika (19,1 % ukupno uzorka) njih $N = 61$ koristi književni pristup u pri-

premi za gledanje filma koji je nastao prema književnom djelu dok preostalih N=41 ne koristi (Tablica 2).

Tablica 2. Kontingencija varijabli Točno navodi filmska izražajna sredstva i Priprema učenike za gledanje filma razgovorom o pročitanoj knjizi

Tablica kontingencija ne		Priprema učenike za gledanje filma razgovorom o pročitanoj knjizi		Ukupno
		da		
Poznavanje filmskih izražajnih sredstava	<i>Sve nabraja pogrešno</i>	41	61	102

Postoji li pritom statistički značajna razlika, provjereno je Hi kvadrat testom (Tablica 3) koji u poduzorku učitelja koji slabije poznaju filmska izražajna sredstva (navodi filmska izražajna sredstva=*sve nabraja pogrešno*), ima iznos Hi kvadrat = 3,921569 (N = 102, df = 1) sa statistički značajnom razlikom $p = 0,047671 < 0,05$. Zaključujemo kako učitelji koji slabije poznaju filmska izražajna sredstva, češće pripremaju učenike za gledanje filma književnim pristupom.

Tablica 3. Hi kvadrat test pripremanja učenika za gledanje filma književnim pristupom od strane podskupine u uzorku koja slabije poznaje filmska izražajna sredstva

Priprema učenike književnim pristupom	Opažene i očekivane učestalosti Hi kvadrat = 3,921569, df = 1, p = 0,047671			
	Opažena razdioba (O)	Jednolika razdioba (E)	O - E	(O-E) ² / E
Ne	41	51	-10,0	1,960784
Da	61	51	10,0	1,960784
Zbroj	102	102	0,0	3,921569

Hipoteza 1.2 kojom je pretpostavljeno da oni učitelji koji ne poznaju filmska izražajna sredstva, češće pripremaju učenike za gledanje filma književnim pristupom se prihvaća. Iz dobivenih je rezultata vidljivo da učitelji pri obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom najveću pažnju pri analizi filma posvećuju književnom djelu prema kojem je nastao film što je očekivano, jer je u nastavi Hrvatskog jezika interpretacija književnog djela učestalija od nastave filma. Također je u nastavnoj praksi uvriježeno najprije spoznati književno djelo, a potom gledati film prema književnom djelu.

Hipoteza 1.3 Učitelji koji filmu pristupaju filmološki, kratkometražni film reproduciraju najmanje dva puta tijekom nastavnog sata

U cjelokupnom uzorku od N=457 učitelja njih N=88 priprema učenike za gledanje filma filmološkim pristupom (zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi

na uočavanje filmskih izražajnih sredstava I uočavanje različitosti među filmskim izražajnim sredstvima). Od N=88 učitelja najveći broj, njih N=38 (43,2 %), *uvijek* kratkometražni film reproducira najmanje dva puta tijekom nastavnog sata. Slijedi po N=19 učitelja (21,6 %) koji kratkometražni film reproduciraju najmanje dva puta *prilično često i povremeno*, a samo N=11 (12,5 %) učitelja *rijetko*, dok se jedan učitelj (1,1 %) izjasnio kako *nikad* ne reproducira kratkometražni film nastao prema književnom predlošku (Tablica 4). Medijan učestalosti (50 percentila) je na *prilično često* dok je 75. percentil na *uvijek*. Iz ove deskriptivne statistike možemo zaključiti kako učitelji koji obradi filma pristupaju filmološki, u više od polovice slučajeva *prilično često* reproduciraju kratkometražni film najmanje dva puta.

Tablica 4. Kratkometražni film nastao prema književnom predlošku reproducira se najmanje dva puta na nastavnom satu

		Učestalost	Udio [%]	Kumulativni udio [%]
Ponavljanje reprodukcije	Nikad	1	1,1	1,1
	Rijetko	11	12,5	13,6
	Povremeno	19	21,6	35,2
	Prilično često	19	21,6	56,8
	Uvijek	38	43,2	100,0
Ukupno		88	100,0	

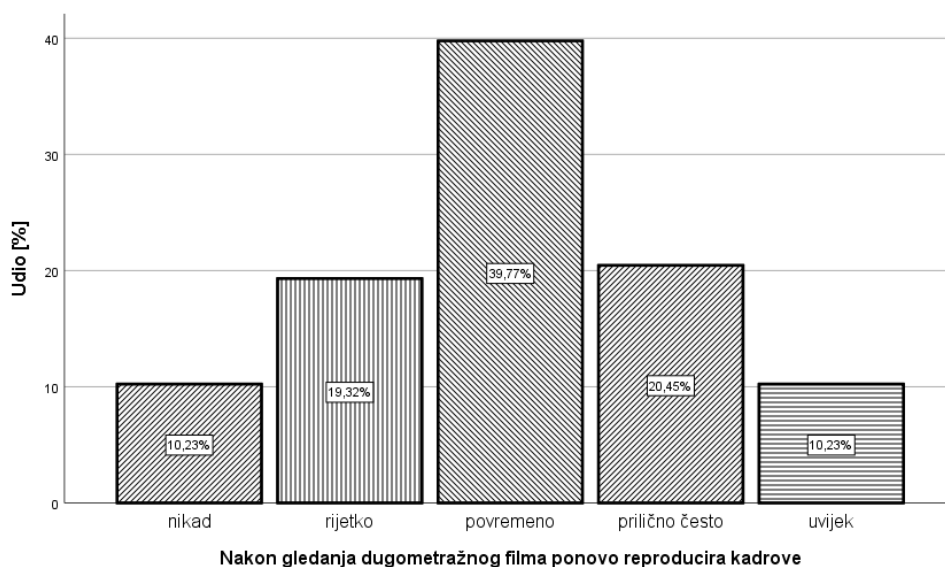
Hipoteza 1.3 kojom je pretpostavljeno da oni učitelji koji filmu pristupaju filmološki, kratkometražni film reproduciraju najmanje dva puta tijekom nastavnog sata djelomično se prihvaća. Iz dobivenih je rezultata vidljivo da učitelji prepoznaju prednosti ponovnog reproduciranja kratkometražnog filma te se preporuča osviještiti važnost druge reprodukcije kratkometražnog filma pri svakoj obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom.

Hipoteza H1.4 Većina učitelja koji filmu pristupaju filmološki nakon reprodukcije dugometražnog filma, ponovo reproducira scene i kadrove u kojima su vidljiva filmska izražajna sredstva.

Izdvojivši iz populacije podskupinu učitelja koji pripremi za gledanje filma pristupa filmološki, one koji su potvrdno odgovorili na oba pitanja: *priprema učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava i priprema učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje različitosti filmskih izražajnih sredstava* (N = 88) promatramo čestinu prekidanja dugometražnog filma unutar te podskupine (Tablica 5). Razdioba prekida ima naglašeni mod na *povremeno* koji je ujedno i medijan ove razdiobe čestina ponavljanja scena i kadrova dugometražnog filma, prema percentilima; 25. percentil na *rijetko* i 75. percentil na *prilično često* (Slika 1).

Tablica 5. Učestalost ponavljanja reprodukcije pojedinih scena i dugometražnog filma radi uočavanja filmskih izražajnih sredstava

Ponavljanje scena DMF ¹	Učestalost	Udio [%]	Kumulativni udio [%]
nikad	9	10,2	10,2
rijetko	17	19,3	29,5
povremeno	35	39,8	69,3
prilično često	18	20,5	89,8
uvijek	9	10,2	100,0
Ukupno	88	100,0	

Slika 1. Razdioba kvalitativnih prosudbi o čestini ponavljanja scena i kadrova dugometražnog filma radi uočavanja filmskih izražajnih sredstava kod učitelja koji obradi pristupaju filmološki.

Kumulativna razdioba čestina ponavljanja pokazuje kako 69,3 % učitelja koji obradi pristupaju filmološki *povremeno*, *prilično često* ili čak *uvijek*, ponavljaju scene i kadrove dugometražnog filma kako bi učenici bolje uočili filmska izražajna sredstva.

Hipoteza 1.4 kojom je pretpostavljeno da većina učitelja koji filmu pristupaju filmološki nakon reprodukcije dugometražnog filma, ponovno reproduciraju scene i kadrove u kojima su vidljiva filmska izražajna sredstva se odbacuje. Za uspješnu provedbu navedenog potrebna je metodičko-filmska te digitalna osposobljenost učitelja kao i adekvatna audiovizualno opremljena učionica.

Hipoteza H2 Nema značajne razlike u učestalosti primjene filmološkog pristupa pri obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom između učitelja s obzirom na: a) radni staž i b) razred u kojem rade.

Iz uzorka su izdvojeni učitelji koji obradi filma nastalom prema književnom predlošku pristupaju filmološki (oni koji su na najmanje jedno od anketnih pitanja: Priprema učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje različitosti izražajnih sredstava ili *Priprema učenike za gledanje filma zadavanjem problemskog zadatka koji se odnosi na uočavanje filmskih izražajnih sredstava* odgovorili s *da*). Njih u uzorku ima $N=324$ od kojih su $N=322$ odgovorili na oba pitanja.

Razdioba učitelja, koji obradi prilaze filmološki, po razredima i godinama radnog staža, prikazana je u Tablici 6. U ovom je uzorku radni staž zastupljen u trajanjima od 0 godina (manje od jedne godine radnog staža) do 44 godine radnog staža. Učitelji su bili ravnomjerno zastupljeni po razredima u kojima predaju što je provjereno Hi-kvadrat testom (Tablica 7). U usporedbi s jednolikom razdiobom po razredima (80, 5 učitelja o razredu), Hi-kvadrat test pokazuje kako su reziduali (O - E) dovoljno mali kako bi se sa statistički značajnim rezultatom moglo tvrditi kako su svi razredi, od 1. do 4., jednoliko zastupljeni u uzorku ($\chi^2 = 7,316770$, $df = 3$, $p = 0,062460 > 0,05$, nema statistički značajne razlike među zastupljenosti učitelja po razredima).

Povezanost razreda u kojem predaju učitelji koji obradi pristupaju filmološki i njihovih godina radnog staža, ispitana je sljedećim skupinama statističkih testova: Hi-kvadrat, mjerama usmjerenosti i mjerama simetričnosti pri čemu su dobiveni u potpunosti konzistentni rezultati. Iz skupine Hi-kvadrat testova (Tablica 8) izuzet je Pearsonov Hi-kvadrat test iz razloga što je vrlo velik broj očekivanih frekvencija (98,2 %) manji od 5. Omjer vjerojatnosti (*likelihoodratio* = 141,010; $df = 120$; $p = 0,092 > 0,05$) pokazuje kako nema povezanosti godina radnog staža i razreda u kojem učitelj predaje te da su rezultati statistički značajni. Konzistentan rezultat pruža i linearno s linearnim združivanjem (*linear-by-linearassociation* = 1,919; $df = 1$; $p = 0,167 > 0,05$) koji potvrđuje kako nema povezanosti godina radnog staža i razreda u kojem trenutno predaje učitelj koji pri obradi filma nastalom na književnom predlošku pristupa filmološki i ovaj rezultat je statistički značajan.

Konzistentnost rezultata Hi-kvadrat testova provjerena je statističkim mjerama usmjerenosti i simetričnosti (koje su primjerenije rednim varijablama te u ovom slučaju samo dopunjuju rezultate Hi-kvadrat skupine testova). Kao statistička mjera usmjerenosti (Tablica 9) korištena je Somersova udaljenost d u tri slučaja; ukoliko niti jedna od varijabli nije zavisna te dva slučaja u kojima je zavisna jedna ili druga varijabla. U ova tri slučaja Somersov d ima različite iznose kod kojih je, kako pokazuju asimptotske standardne pogreške, nepouzdana druga decimala, a u sva tri slučaja je približan iznos $T = 1,327$ i približna značajnost testa $p = 0,185 > 0,05$ što pokazuje kako nema usmjerenosti (povezanosti) varijabli “radni staž” i “razred u kojem trenutno predaje” i rezultat je statistički značajan.

Provjera konzistentnosti rezultata s Hi-kvadrat skupinom testova i statističkim mjerama usmjerenosti provedena je još sa skupinom statističkih testova simetričnosti (Tablica 10) koji su primjereniji rednim i intervalnim varijablama te u ovom slučaju imaju pomoćni značaj, provjeru konzistentnosti s prethodnim rezultatima. Na temelju valjanog uzorka od $N=322$ učitelja koji koriste filmološki pristup, dobiveni su sljedeći rezultati statističke simetričnosti između varijabli *radni staž* i *razred u kojem trenutno predaje*: Kendalllovtau-b izno-

sa 0,55; pri čemu je nepouzdana druga decimala (asimptotska standardna pogreška 0,042), što daje približan T 1,327 i približnu značajnost testa $0,185 > 0,05$, što znači kako nema simetričnosti između ove dvije varijable te da je ovaj rezultat statistički značajan. Kendallovtau-c ima iznos 0,062 (asimptotska standardna pogreška 0,047, približan T = 1,327, $p = 0,185 > 0,05$) što također potvrđuje kako nema simetričnosti između ove dvije varijable te da je ovaj rezultat statistički značajan. Gamma vrijednost je također blago pozitivna 0,065 (asimptotska standardna pogreška 0,049, približan T = 1,327, $p = 0,185 > 0,05$) što još jednom potvrđuje da nema simetričnosti između ove dvije varijable i da je ovaj rezultat statistički značajan. Spearmanova korelacija također ima malu pozitivnu vrijednost 0,073, no poput svih ostalih navedenih statističkih mjera simetričnosti, i kod nje je nepouzdana druga znamenka, tako da možemo smatrati kako je ona bliska ničici (nema korelacije, asimptotska standardna pogreška = 0,055, približan T = 1,327, $p = 0,185 > 0,05$), što znači da nema simetričnosti između ovih varijabli i da je rezultat statistički značajan. Posljednja mjera simetričnosti koja je ispitana, a koja je primjerena varijablama s intervalnim vrijednostima, Pearsonov je koeficijent R koji je također približno jednak ničici $R = 0,077$ (nepouzdana je druga decimala jer je asimptotska standardna pogreška 0,055, približan T = 1,384, $p = 0,167 > 0,05$) čime je još jednom dobiven konzistentan rezultat kako nema simetričnosti između ove dvije varijable pri čemu je rezultat statistički značajan.

Tablica 6. Tablica kontingencije između radnog staža učitelja koji obradi pristupaju filmološki i razreda u kojem trenutno predaju

Radni staž [godina]	Razred u kojem trenutno predaje				Ukupno
	1.	2.	3.	4.	
0	0	0	1	2	3
1	7	6	8	5	26
2	3	4	3	2	12
3	5	6	2	1	14
4	2	5	3	2	12
5	6	1	1	2	10
6	1	2	2	0	5
7	3	0	1	1	5
8	0	3	0	0	3
9	0	0	0	1	1
10	7	0	2	1	10
11	1	0	3	0	4
12	2	3	0	3	8
13	2	1	1	0	4
14	2	1	1	3	7
15	4	5	2	5	16

16	5	2	2	2	11
17	2	3	2	2	9
18	1	4	3	1	9
19	2	2	0	2	6
20	3	4	4	0	11
21	1	1	1	1	4
22	1	3	0	2	6
23	5	1	2	4	12
24	0	4	3	1	8
25	3	3	5	2	13
26	1	2	3	3	9
27	4	2	3	1	10
28	1	1	1	0	3
29	1	2	3	2	8
30	0	4	3	2	9
31	1	1	4	0	6
32	4	1	3	0	8
33	4	3	4	2	13
34	2	1	5	1	9
35	1	0	3	2	6
36	0	1	1	1	3
37	2	0	2	0	4
38	0	1	1	0	2
39	1	0	1	0	2
44	0	0	0	1	1
Ukupno	90	83	89	60	322

Tablica 7. Hi-kvadrat test jednolikosti zastupljenosti učitelja koji obradi pristupaju filmološki po razredima

Razred	Hi-kvadrat = 7,316770,df = 3, p = 0,062460			
	Broj učitelja (O)	Jednolika razdioba (E)	O - E	(O-E) ² /E
1.	90	80,5	9,5	1,121118
2.	83	80,5	2,5	0,077640
3.	89	80,5	8,5	0,897516
4.	60	80,5	-20,5	5,220497
Ukupno	322,0	322,0	0,0	7,316770

Tablica 8. Hi-kvadrat testovi povezanosti radnog staža i razreda u kojem predaju učitelji koji obradi pristupaju filmološki

Hi-kvadrat skupina testova	Iznos	df	Asimptotska značajnost (2-strana)
Pearson Hi-kvadrat	122,175 ^a	120	0,428
Likelihood Ratio	141,010	120	0,092
Linear-by-Linear Association	1,910	1	0,167

98,2% podataka ima očekivanu frekvenciju manju od 5.

Tablica 9. Statistička mjera usmjerenosti (Somersova udaljenost d) između varijabli “radni staž” i “razred u kojem trenutno predaje”

Statistička mjera usmjerenosti		Iznos	Asimptotska standardna pogreška ^a	Približan T ^b	Približna značajnost testa
Somers' d	Simetrično	0,055	0,041	1,327	0,185
	Radni staž [godina] kao zavisna varijabla	0,063	0,047	1,327	0,185
	Razred u kojem trenutno predaje kao zavisna varijabla	0,048	0,037	1,327	0,185

Bez pretpostavke nulte hipoteze H0: Postoji usmjerenost (ovisnost) godina radnog staža i razreda u kojem predaje.

a. Koristeći asimptotsku standardnu pogrešku i nultu hipotezu H0: Postoji usmjerenost (ovisnost) godina radnog staža i razreda u kojem predaje.

Tablica 10. Statističke simetrične mjere između radnog staža i razreda u kojem trenutno predaju učitelji koji obradi pristupaju filmološki

Statističke mjere simetričnosti		Iznos	Asimptotska standardna pogreška ^a	Približan T ^b	Približna značajnost testa
Redne varijable	Kendallovtau-b	0,055	0,042	1,327	0,185
	Kendallovtau-c	0,062	0,047	1,327	0,185
	Gamma	0,065	0,049	1,327	0,185
	Spearmanovakorelacija	0,073	0,055	1,306	0,192 ^c
Intervalne var.	Pearsonov R	0,077	0,055	1,384	0,167 ^c

Bez pretpostavke nulte hipoteze H0: Postoji simetričnost (ovisnost) godina radnog staža i razreda u kojem predaje.

a. Koristeći asimptotsku standardnu pogrešku i nultu hipotezu H0: Postoji simetričnost (ovisnost) godina radnog staža i razreda u kojem predaje.

b. Temeljeno na aproksimaciji normalne razdiobe.

Hipoteza 2 kojom se pretpostavlja da nema značajne razlike u učestalosti primjene filmološkog pristupa pri obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom između učitelja s obzirom na: a) radni staž i b) razred u kojem rade se prihvaća.

ZAKLJUČAK

U Hrvatskoj je odgojno-obrazovnoj praksi nastava filma tradicionalno uvrštena unutar programskih sadržaja predmeta Hrvatskoga jezika, područja medijske kulture. U nastavi je filma u prvom planu filmska kultura koja podrazumijeva ostvarivanje filmskoobrazovnih, odgojnih i umjetničkih ciljeva. Ovim smo istraživanjem provjerili na koji način učitelji pristupaju nastavnoj temi Usporedba filma s književnim djelom, odnosno što je primarno polazište u toj usporedbi: film koji je nastao na književnom predlošku ili sam književni predložak. Pokazalo se da učitelji većinom ne koriste filmološki pristup pri obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom bez obzira na poznavanje ili nepoznavanje filmskih izražajnih sredstava. Učenici se već u prvom razredu osnovne škole susreću s ekranizacijom književnoga djela, međutim u četvrtom razredu spoznaju nastavnu temu Usporedba filma s književnim djelom gdje podrobnije trebaju uočiti sličnosti i razlike između filma i književnog djela prema kojem je film snimljen. Prema Beženu (2005) metodički pristup filmu predstavlja istovremeno promatranje udjela svih pojedinačnih znanstvenih disciplina koje sudjeluju u ostvarivanju nastavnog procesa (filmologija, pedagogija, psihologija, filozofija itd.). Težak (2002) naglašava važnost metodičkih pristupa u nastavi filma kako bi učenici spoznali filmski diskurs, upoznali relevantne filmske elemente te prepoznali estetsku i etičku vrijednost filmskih djela. Pri spoznavanju nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom, nastava se filma povezuje s nastavom književnosti pri čemu je prezastupljen književni pristup. Rezultati ovog istraživanja ukazuju da je interpretacija filma nastalog prema književnom predlošku, usmjerena na elemente književnoga djela te su na taj način obuhvaćene sadržajne, strukturne i estetske sastavnice književnoga djela, a ne filma (priča, tema, likovi, vrsta, redosljed događaja, poruka). Pri obradi nastavne teme Usporedba filma s književnim djelom, naglasak se najčešće stavlja na zadatke nastave književnosti i na književnoobrazovne ciljeve. Međutim, s obzirom da su se učenici do četvrtog razreda osnovne škole upoznali s filmskim izražajnim sredstvima (boja, zvuk, kadar i gluma) navedenu bi nastavnu temu trebalo spoznavati iz pozicije filmskog medija, odnosno učenicima ukazati na koji način filmska izražajna sredstva pričaju filmsku priču nastalu na predlošku književnoga djela. Učiteljima je potrebno skrenuti pozornost na razlike između jezika književnoumjetničkog djela i jezika filma. Književno djelo na svoj način omogućuje doživljaj jedinstva slojeva zvuka i značenja riječi te potiče estetski doživljaj i poruku (Bežen, Budinski, Kolar Billege, 2014). Za uspješnu i kvalitetnu nastavu filma potrebna je učiteljeva *filmska načitanost* koja podrazumijeva poznavanje žanrovski, stilski i estetski raznolikih filmova. Važno je da učitelj kritički i konstruktivno promatra filmove i njihovu moguću primjenu u nastavi. Kod učitelja je potrebno razvijati svijest o važnosti filmskih izražajnih sredstava kao *pripovjedača* filma. To se može ostvariti uključivanjem učitelja u stručna usavršavanja koja su usmjerena na važnost spoznavanja funkcije filmskih izražajnih sredstava. Njihovim će poznavanjem učitelji učenicima omogućiti uvid u analizu i interpretaciju filmskoga djela koje je nastalo prema književnom predlošku. Na taj se način usporedba filma s književnim djelom neće zasnivati samo na književnim izražajnim sredstvima.

LITERATURA

1. Aufderheide, P. (1993). Media Literacy. A report of the national leadership conference on medialiteracy. U: R. Kubey (ur.), Media Literacy in the information age (pp. 79-86). London and New York: Routledge.
2. Bežen, A. (2005). Metodički pristup književnosti i medijskoj kulturi u drugom, trećem i četvrtom razredu osnovne škole. Zagreb: Profil International.
3. Bežen, A., Budinski, V., Kolar Billege, M. (2014). Mikrostrukturirani model metodičke interpretacije teksta narodne književnosti iz sakupljačkog opusa Balinta Vujkova. U: K. Čeliković (ur.), Dani Balinta Vukoja dani hrvatske knjige i riječi (pp. 11-23). Subotica: Hrvatska čitaonica.
4. Biškić, I. (2015). Filmske ekranizacije Lovrakovih i Kušanovih dječjih romana. Hrvatski, god. XIII, br.1., 9-43.
5. Burenina-Petrova, O. (2012). Književnost-Film-Književnost (o ekranizaciji). U: J. Vojvodović (ur.), Transfer. Zbornik radova o transferima u kulturi (pp. 373-386). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
6. Carpenter, E. (1991). The New Languages. U: G. Rodman (ur.), Mass Media Issues (pp. 218-333). Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company.
7. Đordić, A. (2016). Nastava filmske umjetnosti u srednjoj školi. Hrvatski, god. XIV, br.1., 9-19.
8. Erjavec, K. & Zgrabljic, N. (2000). Odgoj za medije u školama u svijetu, hrvatski model medijskog odgoja. Medijska istraživanja, 6 (1), 89-107.
9. IBM SPSS Statistics 25 Base IBM Corporation, North Castle Drive, MD-NC119, Armonk, NY 10504-1785. Pretraženo 4.6. 2018. ftp://public.dhe.ibm.com/software/analytics/spss/documentation/statistics/25.0/en/client/Manuals/IBM_SPSS_Statistics_Base.pdf
10. Košir, M. (2000). Nastavki za slovenski model vzgoje za medije. Vzgoja 8, 6-7.
11. McMane, Abare A. (2000). Newspaper in Education and Building Democratic Citizens. Medijska istraživanja, god.6, br.2., 105-111.
12. Mikić, K. (2010). Obrazovanje je nemoguće bez medija ili medijskopedagoški proglas. Zrno:časopis za obitelj, vrtić i školu, 88-89, 114-115.
13. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006), Nastavni plan i program za osnovnu školu. Zagreb: MZOŠ.
14. Pliško Horvat, E. (2012). Od knjige do filma i natrag. Pretraženo 14.2. 2018. http://www.knjiznicari.hr/UDK02/images/0/04/Od_knjige_do_filma_i_natrag_tekst_Elda_Pliško_Horvat.pdf
15. Težak, S. (2002). Metodika nastave filma. Zagreb: Školska knjiga.
16. Using film in schools: a practical guide. Pretraženo 21.3. 2018. http://www.filmeducation.org/pdf/misc/C21_Using_film_in_schools.pdf
17. Uvanović, Ž. (2008). Književnost i film: teorija filmske ekranizacije književnosti s primjerima iz hrvatske i svjetske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska.
18. Zgrabljic Rotar, N. (2005). Medijska pismenost i civilno društvo. Sarajevo: Media Centar.